

درس آموزی خط مشی؛

دانش بنیادین در آرای میل

و جرای آملی

www.ketab.ir

انتشارات
جهاد دانشگاهی
قزوین

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۸۶-۶۸-۹

شماره کتابشناسی ملی: ۵۴۷۰۹۳۵

عنوان و نام پدیدآور: درس آموزشی خط‌مشی؛ دلیلی بنیادین در آرای میل و
جوادی‌آملی / تألیف اعظم میرزمانی.

مشخصات نشر: قزوین: جهاد دانشگاهی، سازمان انتشارات، واحد قزوین،
۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲۴۸ ص:، جدول، نمودار.

موضوع: سیاست‌گذاری

Policy sciences

موضوع: میل، جان استوارت، ۱۸۰۶ - ۱۸۷۳ م. -- دیدگاه درباره سیاست
دولت

موضوع: Mill, John Stuart -- Views on government policy

موضوع: جوادی‌آملی، عبدالله، ۱۳۱۲ - -- دیدگاه درباره سیاست دولت

موضوع: Javadi Amoli, Abdollah -- Views on government policy

موضوع: میل، جان استوارت، ۱۸۰۶ - ۱۸۷۳ م. -- دیدگاه درباره سیاست
دولت

موضوع: Mill, John Stuart -- Views on cultural policy

موضوع: جوادی‌آملی، عبدالله، ۱۳۱۲ - -- دیدگاه درباره سیاست فرهنگی

موضوع: Javadi Amoli, Abdollah -- Views on cultural policy

موضوع: سیاست فرهنگی

Cultural policy

رده بندی دیویی: ۳۰/۶

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ د ۷۴۷/م ۹۷/۸۹۷

سرشناسه: میرزمانی، اعظم، ۱۳۵۳ -

شناسه افزوده: جهاد دانشگاهی. واحد قزوین. سازمان انتشارات

وضعیت فهرست نویسی: فیا

عنوان: درس آموزشی خط‌مشی؛ دلیل بنیادین در آرای میل و جوادی

آملی

تألیف: اعظم میرزمانی

طراح گرافیک و صفحه‌آرایی: مرضیه حمیدی‌زاده

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۸۶-۶۸-۹

چاپ: نوبت اول - پاییز ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بهاء: ۳۵۰۰۰ ریال

مصوبه شورای شعبه انتشارات جهاد دانشگاهی قزوین

ناشر: انتشارات جهاد دانشگاهی قزوین

کلیه حقوق محفوظ است ©

فصل اول؛ مرور پیشینه موضوع و روش تحقیق

فصل ۱: فرهنگ و خط مشی	۳
۱-۱- مقدمه	۵
۱-۲- خط مشی عمومی	۵
۱-۲-۱- عناصر خط مشی	۷
۳-۱- فرهنگ	۸
۴-۱- فرهنگ و خط مشی عمومی	۱۱
۱-۴-۱- تأثیر خط مشی بر فرهنگ	۱۱
۲-۴-۱- خط مشی به مثابه یک مصنوع فرهنگی	۱۲
۳-۴-۱- نظریه انتخاب عقلایی نهادی	۱۵
۱-۳-۴-۱- قوانین	۱۸
۲-۳-۴-۱- موقعیت فیزیکی/مادی	۱۹
۳-۳-۴-۱- فرهنگ (ویژگی‌های اجتماعی)	۱۹
۵-۱- تشابه خط مشی و درس آموزی	۲۰
۱-۵-۱- درس آموزی	۲۳
۶-۱- خلاصه	۲۴

فصل ۲: مطالعه موردی دلیل بنیادین خط‌مشی‌گذاری عمومی	۲۷
۱-۲- مقدمه	۲۹
۲-۲- دلیل خط‌مشی‌گذاری عمومی	۲۹
۱-۲-۲- دلیل بنیادین خط‌مشی‌گذاری عمومی و فلسفه سیاسی	۳۳
۲-۲-۲- اصل منفعت: دلیل بنیادین خط‌مشی‌گذاری عمومی در لیبرال دموکراسی	۳۶
۳-۲- درس‌آموزی از رابطه میان اصل منفعت و فرهنگ لیبرال دموکراسی	۳۸
۱-۳-۲- روش گردآوری و تحلیل اطلاعات برای درس‌آموزی	۳۸
۱-۳-۲-۱- هرمنوتیک	۴۱
۱-۳-۲-۱-۱- هرمنوتیک اسکینر	۴۳
۱-۳-۲-۲- فرایند گردآوری و تحلیل در هرمنوتیک اسکینر	۴۵
۲-۱-۲- تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار	۴۸
۴-۲- خلاصه	۵۰

بخش دوم: مطالعه رابطه میان فلسفه سیاسی و دلیل بنیادین خط‌مشی عمومی در نظام جان استوارت میل

فصل ۳: بازآفرینی محیط فکری استوارت میل	۵۳
۱-۳- مقدمه	۵۵
۲-۳- روشنگری	۵۵
۱-۳-۲- ماده‌گرایی هابز	۵۶
۲-۳-۲- رنسانس	۵۷
۳-۳-۲- اومانیزم	۵۹
۴-۳-۲- پروتستانیزم	۵۹
۵-۳-۲- مذهب ستیزی روشنگری	۶۱
۳-۳- فایده‌گرایی	۶۴
۱-۳-۳- اخلاق طبیعی دیوید هیوم	۶۴
۲-۳-۳- باورهای فایده‌گرایانه	۶۶
۴-۳- رمانتیزم	۶۸
۵-۳- خلاصه	۶۹

فصل ۴: بازآفرینی محیط اقتصادی و اجتماعی جان استوارت میل ۷۱

۱-۴- مقدمه ۷۳

۲-۴- لسه‌فر ۷۳

۱-۲-۴- خاستگاه و پیامد لسه‌فر ۷۵

۲-۲-۴- سوسیالیسم ۷۶

۳-۲-۴- پیامدهای سوسیالیسم ۷۸

۳-۴- افول روشنگری و رستاخیز مذهبی ۷۹

۴-۴- ته‌ایم و تربیت عمومی ۸۱

۵-۴- خلاصه ۸۴

فصل ۵: بازآفرینی محیط سیاسی جان استوارت میل ۸۵

۱-۵- مقدمه ۸۷

۲-۵- خاستگاه حکومت برابری ۸۷

۳-۵- ساختار قدرت در دولت برابری ۸۹

۴-۵- اصلاح‌طلبی و رادیکالیسم ۹۱

۵-۵- رادیکالیسم و دموکراسی ۹۴

۱-۵-۵- رادیکالیسم و انقلاب فرانسه ۹۵

۲-۵-۵- رادیکالیسم و چارتریسیم ۹۷

۶-۵- خلاصه ۹۸

فصل ۶: اهداف و راهکارهای جان استوارت میل ۹۹

۱-۶- مقدمه ۱۰۱

۲-۶- بیوگرافی جان استوارت میل ۱۰۱

۱-۲-۶- هدف محوری ۱۰۲

۲-۲-۶- اصلی‌ترین ابزار دستیابی به هدف ۱۰۳

۳-۲-۶- شالوده اخلاقیات ۱۰۴

۴-۲-۶- تفاوت فایده‌گرایی میل و بنتام ۱۰۵

۵-۲-۶- قرائت میل از فایده‌گرایی ۱۰۷

۳-۶- مشکل اصلی جامعه ۱۰۸

۱۰۹.....	۴-۶- راهکار اصلی رفع مشکل جامعه
۱۱۰.....	۵-۶- خلاصه
۱۱۱.....	فصل ۷: تجلی اصل فایده در نظریه‌های سیاسی میل
۱۱۳.....	۱-۷- مقدمه
۱۱۳.....	۲-۷- هدف محوری میل در سیاست
۱۱۴.....	۳-۷- مناسب‌ترین ابزار دستیابی به هدف
۱۱۴.....	۱-۳-۷- جوامع تمدن نیافته
۱۱۶.....	۲-۳-۷- جوامع متمدن
۱۱۷.....	۳-۳-۷- فواید دموکراسی
۱۱۹.....	۴-۳-۷- خسارت دموکراسی
۱۲۱.....	۴-۷- اصلی‌ترین مسئله سیاست پیش روی میل
۱۲۲.....	۵-۷- راهکار مقابله با مسئله سیاسی پیش روی
۱۲۶.....	۱-۵-۷- نقش تعلیم و تربیت در حل مسئله
۱۲۹.....	۶-۷- خلاصه
۱۳۱.....	فصل ۸: نتیجه‌گیری و بحث
۱۳۳.....	۱-۸- مقدمه
۱۳۳.....	۲-۸- لیبرالیسم کلاسیک (بورژوازی)
۱۳۶.....	۳-۸- رادیکالیسم
۱۳۷.....	۴-۸- لیبرال دموکراسی
۱۴۰.....	۵-۸- باورهای مستتر در اصول منفعت و ضرر
۱۴۳.....	۶-۸- خلاصه

بخش سوم؛ تبیین دلیل بنیادی خط‌مشی‌گذاری عمومی در فلسفه سیاسی جوادی آملی با درس‌آموزی از جان استوارت میل

۱۴۷.....	فصل ۹: فلسفه سیاسی اسلامی
۱۴۹.....	۱-۹- مقدمه
۱۴۹.....	۲-۹- فلسفه سیاسی

۱۵۱.....	۳-۹- فلسفه سیاسی اسلامی
۱۵۱.....	۱-۳-۹- حوزه انتظار از دین
۱۵۳.....	۲-۳-۹- انسان در اسلام
۱۵۵.....	۳-۳-۹- جامعه در اسلام
۱۵۶.....	۴-۳-۹- قدرت و مشروعیت در اسلام
۱۵۶.....	۱-۴-۳-۹- مشروعیت الهی - مردمی
۱۵۹.....	۲-۴-۳-۹- مشروعیت الهی
۱۶۰.....	۳-۴-۳-۹- ولایت فقیه در اندیشه سیاسی شیعه
۱۶۴.....	۱-۳-۴-۳-۱- نظریه ولایت انتصابی فقها
۱۶۶.....	۱-۹- فلسفه سیاسی امام خمینی
۱۷۲.....	۵-۹- فلسفه سیاسی جواد آملی
۱۷۸.....	۱-۵-۹- نظام ولایت فقیه با نظام دموکراتیک
۱۸۰.....	۶-۹- خلاصه
۱۸۱.....	فصل ۱۰؛ دلیل بنیادین خط مشی‌گذاری عمومی در اندیشه سیاسی جواد آملی
۱۸۳.....	۱-۱۰- مقدمه
۱۸۳.....	۲-۱۰- دیدگاه جواد آملی در مورد حکومت، انسان و جامعه
۱۸۳.....	۱-۲-۱۰- حکومت
۱۸۶.....	۱-۱-۲-۱۰- اهداف غایی
۱۸۶.....	۲-۱-۲-۱۰- اهداف میانی
۱۸۷.....	۲-۲-۱۰- انسان
۱۸۷.....	۱-۲-۲-۱۰- چیستی
۱۸۹.....	۲-۲-۲-۱۰- چرایی
۱۹۰.....	۳-۲-۲-۱۰- چگونگی
۱۹۲.....	۳-۲-۱۰- جامعه
۱۹۳.....	۳-۱۰- باورهای اسلامی درباره انسان و حکومت در فلسفه سیاسی جواد آملی
۱۹۵.....	۴-۱۰- دلیل بنیادین خط‌مشی‌گذاری در فلسفه سیاسی جواد آملی
۱۹۷.....	۱-۴-۱۰- رابطه میان حق و عدل در دیدگاه جواد آملی
۱۹۸.....	۲-۴-۱۰- رابطه میان حق و اخلاق در دیدگاه جواد آملی

۲۰۱	۱۰-۴-۳- رابطه میان حق و منفعت در دیدگاه جوادی آملی
۲۰۴	۱۰-۵- خلاصه

بخش چهارم: درس آموزشی خط‌مشی

۲۰۷	فصل ۱۱: درس آموزشی خط‌مشی با توجه به فرهنگ
۲۰۹	۱۱-۱- مقدمه
۲۰۹	۱۱-۲- فرهنگ و خط‌مشی
۲۱۱	۱۱-۳- اخلاق و خط‌مشی
۲۱۳	۱۱-۴- درس آموزشی خط‌مشی با توجه به مختصات فرهنگی
۲۱۶	۱۱-۴-۱- جایگاه اصل منفعت‌جویی با اصل حق‌جویی
۲۱۸	۱۱-۵- خلاصه
۲۲۱	منابع و مأخذ
۲۲۱	منابع فارسی
۲۲۷	منابع انگلیسی

پیشگفتار

درس آموزی پدیده‌های عرصه خط‌مشی‌گذاری عمومی است. بسیاری از حکومت‌های اسلامی خط‌مشی‌هایی را اتخاذ می‌کنند که شبیه یا عین خط‌مشی‌های کشورهای غیر اسلامی است. استفاده از خط‌مشی‌های سایر کشورها، جزء لاینفک و انکارناپذیر عرصه خط‌مشی‌گذاری عمومی است. این پدیده در ادبیات خط‌مشی عمومی درس‌آموزی، همگرایی، انتقال، اشاعه و یادگیری^۱ و در این نوشتار درس‌آموزی نامیده می‌شود. در نقاط گوناگون جهان، انبوهی از خط‌مشی‌های عمومی ه‌س‌اند در حوزه‌های گوناگون حیات اجتماعی به کار گرفته می‌شود که خط‌مشی‌های خص‌ص‌ه‌ی، از ی، تشویق بودجه‌ریزی عملیاتی، صنعتی‌شدن، برون‌سپاری، کوچک‌سازی دولت، دولت الکترونیک، استانداردهای ایزو، توسعه اقتصادی/پایدار/انسانی از جمله آن‌هاست. شباهت خط‌مشی علل متعددی دارد که پیچیدگی مسائل عمومی و دشواری حل آن‌ها، ترانی از پیامدهای خط‌مشی‌های آزموده نشده و تشابه مسائل و مشکلات پیش روی جوامع از جمله آن‌هاست.^۲

درس‌آموزی خط‌مشی از پتانسیل تغییر فرهنگ اسلامی برخوردار است. مدت‌هاست که نقش فرهنگ در خط‌مشی مورد توجه اندیشمندان این حوزه قرار گرفته است. رابطه میان

۱- علی نقی امیری و ...؛ فهم جوهره خط‌مشی‌های عمومی.

۲- همان

فرهنگ و خط مشی رابطه‌ای متقابل و پیچیده است. از یک سو هر خط مشی بازتاب انواع دیدگاه‌های سیاسی و اخلاقی است و توسط کسانی طراحی می‌شود که جهان را از دریچه جهان بینی‌ها و ایدئولوژی‌های خود نگریسته، درک می‌کنند. و از سوی دیگر هر خط مشی از پتانسیل فرهنگی برخوردار است و فعالانه سبک زندگی و هویت مردم را شکل می‌دهد.^۱ بر اساس نظریه انتخاب عقلایی نهادی^۲ هر خط مشی عمومی یک مصنوع فرهنگی است. مصنوع بودن خط مشی بیش و پیش از هر چیز بدان معناست که از پتانسیل تقویت یا تضعیف فرهنگی برخوردار است. مصنوعات فرهنگی قابل تفسیرند و توسط کاربران تفسیر می‌شوند. این تفسیر می‌تواند موجبات تقویت یا تضعیف فرهنگ را فراهم کند. به این ترتیب که تفسیری که مؤید ارزش‌ها و باورهای کاربران باشد، فرهنگ آنها را تقویت می‌کند و تفاسیر متضاد، باورها و ارزش‌های آنها را به چالش کشیده، زمینه تضعیف و تغییر آنها را فراهم می‌کند.^۳ این امر نهایی از اهمیت مضاعف برخوردار می‌شود که ویژگی‌های منحصر به فرد جهان بینی اسلامی مورد توجه قرار گیرد. فرهنگ اسلامی، سلسله مراتب پیچیده‌ای از باورها و ارزش‌هاست که در کلان‌ترین سطح عمیق‌ترین لایه با بسیاری از جهان بینی‌های رایج در جهان، به ویژه جهان بینی لیبرال تفاوت‌های دارد. تغییر فرهنگی، پدیده اجتناب ناپذیری است که می‌تواند مطلوب یا نامطلوب باشد. یکی از بارزترین ویژگی‌های تغییر مطلوب، آن است که مبتنی بر آگاهی و خودآگاهی جمعی بوده، با میل و اراده افراد جامعه صورت پذیرد. تغییر ناخود آگاه و غیرارادی فرهنگ بومی، به دلیل نامطلوب و پسندیده‌ای نیست و می‌تواند موجب گسست اعضای جامعه از یکدیگر شود.

نقش فرهنگ در مطالعات اولیه و آتی درس آموزی همواره مورد توجه بوده است. به نظر رز^۴؛ اولین محقق درس آموزی، درس آموزی نمی‌تواند به لحاظ سیاسی خط مشی باشد؛ زیرا هر برنامه‌ای دارای پیش فرض‌های ارزشی است.^۵ اسلام خان و همکاران^۶ هدف کمک به خط مشی‌گذاران کشورهای کمتر توسعه یافته برای غلبه بر چالش‌های استفاده از موبایل

۱- رک اعظم میرزمانی و؛ تبیین دلایل بنیادین خط مشی گذاری عمومی

۲ - E. Ostrom ; "Institutional Rational Choice ...

۳ - پورعزت، علی اصغر؛ طراحی سیستم خط مشی گذاری دولتی برای تحقق عدالت اجتماعی ...؛ صص ۳۹۲-۳۹۷

۴ - Rose

۵ - علی نقی امیری و؛ فهم جوهره خط مشی‌های عمومی .

۶ - A. Islam Khan and ... ; "Mobile Learning (M-Learning) adoption ...".

برای یادگیری به مطالعه کشورهای پرداختند که از نظر تحصیلی پیشرفته بودند و از تلفن همراه در بخش آموزشی استفاده می‌کردند. آنها نتیجه گرفتند که خط‌مشی‌گذاران باید هنگام تصمیم‌گیری درباره استفاده از موبایل برای یادگیری در بخش آموزشی کشورهای خاورمیانه به ویژگی‌های خاص و هنجارهای فرهنگی آن کشورها توجه کنند. هلر^۱ با هدف درس‌آموزی سایر کشورها و با استفاده از چند شاخص خط‌مشی‌های ژاپن در مورد سالخورده‌گی و کاهش جمعیت را بررسی و تأکید کرد که درس‌آموزی از ژاپن باید در زمینه فرهنگ و تاریخ آن کشور باشد.

شیوه‌ی برگزیده‌ی درس‌آموزی خط‌مشی از یک سو و پتانسیل فرهنگی آن از سوی دیگر، سؤال را مطرح می‌کند که چگونه می‌توان در عین صیانت از فرهنگ جامعه از خط‌مشی‌های برگزیده‌ی سایر کشورها درس گرفت. تا جایی که محقق می‌داند تاکنون هیچ تحقیقی در مورد نحوه‌ی ترجمه‌ی فرهنگ در درس‌آموزی انجام نشده است. به بیان دیگر اندیشمندان خط‌مشی از رابطه‌ی میان فرهنگ و خط‌مشی به‌طور عام و فرهنگ و درس‌آموزی خط‌مشی به‌طور خاص آگاه‌اند اما تاکنون در مورد نحوه‌ی درس‌آموزی خط‌مشی با توجه به مختصات فرهنگی تحقیق نکرده‌اند. مطالعه‌ی حاضر برای پر کردن این خلأ پژوهشی انجام شد.

به نظر می‌رسد یکی از بهترین راه‌کارسازی برای درس‌آموزی با توجه به مختصات فرهنگی، آموختن نحوه‌ی ترجمه‌ی باورها و ارزش‌های یک فرهنگ به خط‌مشی و عناصر آن است. از این رو محقق ابتدا با استفاده از روش هرمنوتیک رابطه‌ی میان باورهای فرهنگ لیبرال (قرائت جان استوارت میل) و دلیل بنیادین خط‌مشی‌گذاری عمومی را ترسیم و نحوه‌ی استنتاج دلیل از آن باورها را ترسیم کرد. سپس با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی باورهای رقیب باورهای مذکور را در فرهنگ اسلامی (قرائت علامه جوادی آملی) آشکار کرد. و در مرحله بعد با درس‌آموزی از مکانیسم استنتاج دلیل بنیادین لیبرالی و با استفاده از باورهای اسلامی دلیل بنیادین خط‌مشی‌گذاری عمومی در جهان بینی اسلامی را تبیین کرد. با تأمل بر آنکه درس‌آموزی کاملاً منعطف بود و صرفاً به مثابه یک الگوی کلی مورد استفاده قرار گرفت تا امکان کشف باورها و احتجاجات احتمالی منحصر به فرهنگ اسلامی محدود نشود.

بخش اول این کتاب پیشینه موضوع و روش تحقیق را بررسی می‌کند. بخش دوم، به

1 - P. S Heiler: "The challenge of an aged and shrinking population:".

بررسی رابطه میان فلسفه سیاسی و دلیل بنیادین خط‌مشی عمومی در دیدگاه جان استوارت میل می‌پردازد. بخش سوم، با درس‌آموزی از جان استوارت میل، دلیل بنیادی خط‌مشی‌گذاری عمومی در فلسفه سیاسی جواد آملی تبیین می‌کند. و بخش چهارم به بحث درباره درس‌آموزی خط‌مشی با توجه به مختصات فرهنگی می‌پردازد.

مخاطبان این کتاب تمامی کسانی هستند که به نوعی با خط‌مشی‌گذاری عمومی ارتباط دارند. اساتید و دانشجویانی که به تحقیق و تحصیل در مورد خط‌مشی‌گذاری عمومی اشتغال دارند. کسانی که در دستگاه‌ها و نهادهای گوناگون اقتصادی، اجتماعی و سیاسی تصمیم‌گیری عمومی را اتخاذ می‌کنند. همچنین این اثر می‌تواند مورد توجه اندیشمندانی قرار گیرد که در حوزه‌های گوناگون علوم انسانی و اجتماعی، دغدغه تولید علم بومی و ناظر بر مشکلات و چالش‌های خاص جامعه هدف را در سر دارند.

کتاب حاضر حاصل تلاش تمام کسانی است که در مراحل گوناگون تحقیق به یاری مؤلف شتافتند. اساتید گرامر، دکتر علی اصغر پورعزت، دکتر مجتبی امیری و دکتر حسن دانایی‌فرد که با راهنمایی‌های ارزشمند خویش در مراحل گوناگون تحقیق، مددکار مؤلف بودند. همچنین تمامی اساتید کمک‌ان، رستان، دانشجویان و کادر اداری دانشکده مدیریت دانشگاه تهران که به نحوی از آنجا در فراگرد تحقیق مؤلف را یاری کردند. به ویژه آقایان دکتر وارث، دکتر ابویی، دکتر گودرزی، دکتر منو، دکتر تسلیمی، دکتر اسحاقی، شاه‌آبادی و خانم‌ها قناتی، رحیمیان و نجفی که به ریف‌یابی و راهنمایی و کمک‌های ارزشمند آن‌هاست.

اعظم میرزمانی

عضو هیات علمی دانشگاه تهران

اسفند ۱۳۹۶